Csehszlovákia

Literatúry v kontaktoch. Hogy a magyar—szlovák irodalmi kapcsolatokban sok az olyan sajátos mozzanat, amely csak erre a két irodalom viszonyára jellemző, föltehetőleg mélyebb analízis nélkül is nyilvánvaló, hiszen az egy államban eltöltött évszázadoknak hatással kellett lenniük, és természetesen voltak is, az egymás mellett és együtt élő két nép kultúrájára, irodalmára. Tudjuk, hogy hosszú időn keresztül irodalmon kívüli szempontok akadályozták a szlovák és a magyar irodalom kapcsolatának elfogultságoktól mentes vizsgálatát, e kapcsolat sajátos természetének föltárását. A *Hagyományok és irodalmi kapcsolatok* című szlovák nyelven megjelent tanulmánykötet kapcsán utaltunk arra, hogy kapcsolataink kutatásában egyre nagyobb tért nyer az irodalom törvényszerűségeit szem előtt tartó vizsgálati módszer. Jelentős mérföldkő a szemléletmód ilyen irányú megváltozásában *Rudolf Chmel* szlovák irodalomtörténésznek *Irodalmaink kapcsolatai* (Literatúry v kontaktoch) című kötete, melyben a szerző a szlovák—magyar irodalmi kapcsolatkutatás legfontosabb elvi kérdéseinek számbavételére vállalkozott. Az eddigi kutatások összegező áttekintésén túl elemzi azokat a tanulságokat is, amelyek figyelembe vétele elengedhetetlen a további kutatás szempontjából. Az „örökség" negatívumainak és fehér foltjainak megrajzolásával az elvégzendő föladatokra figyelmeztet.

Mielőtt röviden bemutatnánk Chmel könyvének egyes fejezeteit — irodalmi kapcsolataink egy-egy aspektusát —, szerzőnknek arról a kategóriájáról, kulcsfogalmáról szeretnénk szólni, amelynek kifejtésére önálló fejezetet szánt, amelynek bevezetése alapvető segítséget nyújt a szlovák—magyar irodalmi kapcsolatok értelmezéséhez. A *kettős irodalmiság* (biliterárnosť) jelensége irodalmi struktúrák interferenciája, két irodalmi rendszer kölcsönös átfedése. Arról van szó, hogy a XIX. században, különösen a kiegyezést követő évtizedekben a szlovák értelmiség általában ismerte a magyar nyelvet, a szlovák olvasó tehát két irodalom nyelvével élt, ha bizonyos műfajokban, témákban nem állott rendelkezésére anyanyelvén íródott mű, érdeklődését magyarul elégítette ki.

Chmel kötetének második fejezetében ennek a kettős irodalmiságnak a föltételeit és következményeit vizsgálja. Számba veszi mindazokat a tényezőket, amelyek a szlovák—magyar kettős irodalmiság kialakulását elősegítették, illetve amelyek erősítették vagy gyöngítették e tendencia érvényre jutását. Irodalmon kívüli tényezőkről van szó, amelyek meghatározták az irodalmi érintkezés jellegét. Hatással voltak e jelenségre társadalmi-politikai körülmények és gazdasági viszonyok, az államapparátus és a kulturális intézmények tevékenysége, a felekezeti különbségek. A további tényezők között említi a szerző az integráció (a szláv kölcsönösség, illetőleg a történelmi Magyarország keretében) szerepét, a területi — nemcsak földrajzi, hanem civilizációs értelemben is — koncentráció funkcióját, valamint a hagyományok erejét és a konvenciók hatását. A kettős irodalmiság tehát az irodalmi kapcsolatoknak egy speciális esete, amely a fölsorolt föltételek megléte esetén jön létre; e kategória bevezetése „Bizonyos fokig igazol a szlovák irodalom fejlődésével és

általában a szlovák—magyar kapcsolatok kutatásával összefüggő néhány, korábban hipotézisként kezelt föltevést."

Könyvének többi fejezeteiben a szlovák irodalomtörténész az eddigi kapcsolatkutatás eredményeiről és hiányosságairól, a magyar irodalom szlovák, illetve a szlovák irodalom magyar visszhangjáról, a *fordítás szerepéről*, valamint a két irodalom „magasabb egységekbe" helyezésének kérdéseiről ad tárgyilagos, sok új szempontot fölvető elemzést. Különféle kérdések kapcsán ismételten és következetesen hangsúlyozza az irodalomtörténeti megközelítés fontosságát. A tematikus hatások vizsgálata, egyes írók-költők származásának firtatása, szövegek elsőbbségének, eredetiségének kutatása tulajdonképpen nemzeti-nemzetiségi politikai ellentéteket tükrözött a komparatisztikában. Az eddigi kutatások egyik legfontosabb tanulsága, hogy több figyelmet kell szentelni a módszertani kérdéseknek.

A legutóbbi években egyre több vállalkozás tanúskodik arról, hogy előtérbe kerül a kapcsolatok irodalmi jellege, hogy egyre jobban kiszűrődnek az elfogultságok felhangjai. Rudolf Chmel tárgyilagosan állapítja meg a kapcsolatkutatás helyzetéről szóló első fejezetben, hogy a szlovák irodalomtörténetírás a második világháború utáni időszakban csak mellékesen foglalkozott magyar irodalommal, a magyar kutatók viszont jelentős eredményeket mondhatnak magukénak a szlovakisztika területén. Az Irodalmaink kapcsolatai című kötet figyelmet érdemlő teljesítmény a hiányok pótlása érdekében, fontos súly a mérleg szlovák serpenyőjében.

Magyar könyvek — szlovákul. Pozsonyban az elmúlt év őszén talán még annak is föltűnt irodalmunk szlovák nyelvű képviselete, aki csak véletlenül állt meg egy-egy könyvesbolt kirakata előtt. És nemcsak azoknak a klasszikusainknak a nevével találkozhattunk könyvek borítóján, akiket már régóta ismer a szlovák olvasóközönség, mint például Jókait vagy Mikszáthot, hanem az élő magyar irodalom reprezentánsainak szlovákra fordított alkotásaival is.

Hogy a művektől az olvasóhoz vezető útnak nemcsak az első szakaszát, a fordítását és a kiadását, hanem a sokszor jóval nehezebb másodikat, a megjelentetett művek népszerűsítését, az ismertetést, a kritikát is fontosnak tartják északi szomszédaink, arról az irodalmi folyóiratokban napvilágot látott szép számú recenzió tanúskodik. Olyan irodalmárok tollából születtek általában ezek az írások, akik irodalmunkat rendszeresen olvassák eredetiben, akik számára sem klasszikusaink, sem mai íróink-költőink nem ismeretlenek. Ezúttal a legreprezentatívabb szlovák folyóirat, a Kortársnak megfelelő *Slovenské Pohľady* 1973-as évfolyamának magyar tárgyú recenziói alapján mutatunk be egy metszetet irodalmunk múlt évi szlovák visszhangjából.

A márciusi szám adott hírt a szocialista országok prózairodalmából válogatott elbeszélésgyűjtemény megjelenéséről, a *Találkozások* címen kiadott kötetben a keleteurópai szocialista országok legkiválóbb élő elbeszélői között a magyar irodalmat *Mándy Iván, Sánta Ferenc* és *Örkény István* képviselte. *Zuzana Bothová* recenzálta a folyóirat 1973. évi 7. számában *Szabó Magda* Katalin utca című regényét, mely a Pravda Kiadó gondozásában látott napvilágot. *Karol Wlachowsky*nak a magyar irodalmi életet bemutató írását a Tiszatáj decemberi számában ismertettük, az ő fordításában jelent meg a Tatran Kiadónál *Mészöly Miklós* írása, a Pontos történetek útközben, a Slovenské Pohľady olvasóinak a szeptemberi szám kritikai rovatában mutatta be Zuzana Bothová a regényt. Ebben a számban olvashatunk kritikát *Sarkadi Imre* kisregényének, A gyávának szlovák tévéadaptációjáról. Az *Emil Kočiš* forgatókönyve alapján készült televíziós film a kritikus véleménye szerint a regény magyar tévéfilmváltozatával összehasonlítva sem vallana szégyent. A folyóirat októberi számában két magyar szerzővel ismerkedhettek az olvasók szlovákul megjelent műveik alkalmából. *Weöres Sándor* is, *Kaffka Margit* is első alkalommal kerülhet szlovák nyelven az érdeklődők asztalára. Mind Weöres verseskönyvét, mind Kaffka Margit regényét, a Színek és éveket jelentős kiadói eseménynek tartja a recenzens: *Ivan Sulík,* illetőleg Karol Wlachowsky.

K. Cs.